

Ženy tedy dosáhnou volebního práva ve Francii tehdy, až jim na něm bude záležeti, až ho budou chtít. Pokud se týče mužů a jejich ochoty dáti ženám takové právo — nebylo lepší doby než těsně po válce, kdy měli v čerstvé paměti, co všechno vykonaly jejich matky a ženy v smutných letech válečných.

A opravdu 18. května 1919 projednala poslanecká sněmovna návrh zákona o volebním právu žen a 344 hlasy proti 93 byl přijat návrh zákona o naprosté rovnosti obou pohlaví pokud se týče volebního práva. Ženy sice přijaly toto rozhodnutí sněmovny jako velké vítězství, ale víc se o věc nestaraly. A tak se stalo, že po třech letech senát zamítl tuto předlohu 156 hlasy proti 134, aniž by to bylo vzbudilo značnější ohlas ve veřejnosti. Od té doby byly v senátě několikrát podány návrhy ve věci volebního práva žen, ale vždy bez výsledku. A naposled v červenci 1928 senátor Martin se zasazoval o projednání reformy zákona o volbách, ale předloha zákona o hlasovacím právu žen byla zase zamítnuta 176 hlasy proti 128.

A tentokrát je zajímavé, že byli proti předloze hlavně radikálové a radikální socialisté. Ti věří, že jsou francouzské ženy pod příliš velkým vlivem katolické církve a že by tato církev jich využila pro své reakcionářské zájmy. Zde je tedy nejpádnější důvod proti hlasovacímu právu žen: mohlo by zničit těžce dobytou odluku státu od církve.

Jenže tento stav má též své potíže. Senátor Gourju upozornil jednou na zvláštní situaci v saarském území. Tam mělo podle versailleské smlouvy pět okresů, které dříve náležely Německu, právo rozhodnouti plebiscitem, ke které zemi chtějí náležeti. Dá se čekat, že by se tamní ženy dobrovolně zřekly svých politických práv, kterých požívaly jako pruské nebo bavorské poddané? A v saarském území je po válce o 11.000 žen více než mužů.

Žádný senátor neřekne, že nemohou ženy dostat volebního práva proto, že by ho nezasluhovaly. Zaslouhují ho, ale teď není vhodná doba pro takové politické experimenty, Dnes je o 1.800.000 žen více než mužů a vláda ve Francii je příliš nejistá, než aby mohla takto zvětšiti počet voličů. Jen pevná a stálá vláda může si dovoliti jednati s tak novým živlem jako jsou hlasy žen, ale dnešní stav politického života ve Francii to nedovoluje. I jinak je život ve Francii těžký, stopy války jsou ještě příliš zřetelné a proto politikové mají dost co dělat s jinými aktuálními životními problémy a neodvažují se pokusů, jejichž výsledků nelze předvídati.

FBS.

LITERATURA.

HENDRIK DE MANN: *DUCH SOCIALISMU: (Ku psychologii socialismu).* (Český překlad R. Šternové vydán jako IX. kniha II. řady Politické knihovny nákladem Orbisu r. 1928; str. 423, za 52 Kč).

Tato kniha není učebnicí, ze které by bylo možno vybrati a do logické soustavy zhustiti řetěz thesů jakožto výsledků práce. Je to hutná kniha plná theoretických myšlenek, praktických zkušeností a vybojovaných výsledků krisí svědomí a víry. Vnější formou blíží se cyklu essayí na rozhraní vědy a praktické politiky. Proto snad nejlepším orientačním přehledem bude výběr hlavních myšlenek bez jejich vnuceného tísnění do soustavy vědecky a slohově ucelené.

I. díl: Přičiny.

I.

Theorie motivů jako základní problém socialismu.

Světová válka přinutila všechna hnutí, aby vyřešila svůj vztah ke změněným poměrům; také dlouho zrající krise marxismu vyvrcholila. Marxismus však právě po válce upadl v dogmatickou uzavřenost. Na řešení jeho krise nestačí již Bernsteinův revisionismus, nýbrž kritika jde na samé filosofické základy marxismu (dialektické zákony vývoje, mechanismus, historismus, racionalismus a hospodářský hedonismus).

Marx chtěl vědecky dokázat, že socialismus se stává neodvratným podle hospodářských zákonů jako výsledek třídního boje vznikajícího z třídního vědomí dělnictva. Skutečnost však ukazuje, že socialismus jako theorie a idea byl dílem neproletářských vzdělanců. Dělnické vrstvy byly těstem, ideje neproletářských inteligentů kvasem. Citová predispozice mas pro socialismus nevznikla z poznání, t. j. z třídního vědomí, nýbrž naopak základem bylo třídní citění, z něho vznikl třídní boj a z toho třídní vědomí. Proto musí sociologie dělnického hnutí nejprve zkoumati citový stav dělníkův, vytvořený typickým pracovním a životním prostředím. Většina měšťáckých intelektuálů — a právě oni myšlenkově socialismus vytvořili — považuje průmyslového dělníka za typ proletáře, kterého neznají, ale nadšeně zbožňují a idealisují jako vtělení téměř božských ctností. Když poznají, jaký skutečně jest, jsou zklamáni a upadají do pessimismu. Později přisuzují všechny hrdinné vlastnosti mlhavému pojmu »masy«, což zůstává zásadou politické strategie komunistů. Tento kult strhuje zejména ženy. Duševní suverenita mas je však fikcí — ve skutečnosti jsou vůdci a vedení, subjekty a objekty politiky; právě komunisté jsou mistry ve zpracování veřejného mínění mas. Socialistické smýšlení jest u jednotlivého myslitele činné a tvůrčí, u masy trpné a přijímající. Každý jednotlivec má oboje sklony, může být v určitém vztahu vedoucím a tvůrčím, v jiném ovládaným a trpným. Pudové citové založení dělnictva však reprezentuje vlastní davový prvek, jehož zájmový boj jest marxismu pramenem socialistického smýšlení.

II.

Komplex sociální méněcennosti dělnické třídy.

Citový stav předurčující dělnictvo k víře v socialismus je výsledkem dlouhého působení dvou faktorů: prostředí a lidské povahy. Tovární dělníky vedla k boji spíše ztráta neodvislosti, radosti z práce a existenční jistoty než ztráta příjmů. Dříve cechovní řády i zákony světské a příkazy církevní působily k zajištění existence pracujících; teprve vlivem neobmezeného kapitalismu byl tento zřetel v normách i správě potlačen. Proti tomu brání se dělnictvo třídním bojem, jehož důvodem není jen rozumový poznatek sporu výdělečných zájmů, nýbrž hlavně složitý citový komplex sociální méněcennosti.

Citový stav průmyslového dělnictva možno znázorniti schematem, ze kterého je patrné, jak z celkové společné citové dispozice, v níž převládá pocit původní rovnoprávnosti, a ze speciálních pudových dispozic vznikají citové komplexy a jim odpovídající vyrovnávací představy. Když jest pud sebeuplatnění společenským prostředím utlačován, hledá vyrovnání v rodině (autorita hlavy rodiny), ve sportu, spolcích, v ilusi biografu. Když mimo to je zároveň urážen cit pro spravedlnost, vzniká vyrovnávací představa ideálního společenského a právního řádu. Nejde tedy jen o otázku mzdy, nýbrž o kulturní problém, který může býti řešen jen s hlediska psychologických podmínek štěstí.

III.

Vykořisťování, útlak a bezradnost práce.

Pocit vykořisťování vzniká, když pracující člověk nemůže uspokojiti potřeby, na něž má podle svého přesvědčení právo, a když zároveň výsledek jeho práce umožňuje jiným lidem široké uspokojení potřeb. Sama nerovnost rozdělení výnosu byla před vznikem kapitalismu uznávána všeobecně za spravedlivou, když byla výrazem nesterpné zodpovědnosti. U továrního dělníka nastalo při zvýšení příjmů rychlejší a větší zvětšování potřeb; také nejistota výdělku jej nutí k úsilovnější snaze o zisk. Tovární dělník zároveň ztrácí radost z práce, kterou pak znají pouze ti, kdo převzali vedení podniku. Z toho vzniklou nechuť k práci nelze všeobecně nahraditi rozumovým vědomím sociální účelnosti práce, jak se marxismus naivně domníval; tak nelze odpověděti na stálou otázku, jak by člověk nejen *prací*, nýbrž *v práci* našel štěstí. Dělníci snaží se nalézt náhradu za ztracenou radost z práce v drobných hodnotách maloměšťácké kultury jako je vlastní domek a pod.

Individuelní povaha lidského ducha vyžaduje individuální povahy vlastnictví; způsob výroby, který by zničil tento psychologický základ, nebyl by udržitelný. To marxistický racionalismus nepochopil; i v kapitalistickém systému působí v dělnictvu pracovní tradice z dob, kdy práce byla mravní povinností. To je základ svědomité a odpovědné pracovitosti v Německu. Také v sovětském Rusku neudržely průmyslovou výrobu v chodu politické formule, nýbrž staré zvyklosti práce a poslušnosti carských poddaných. Odborové hnutí musí usilovati o návrat radosti z práce a cílem jeho je demokratická organizace podniků. Dělník je sice někdy snižován na pouhého nádeníka stroje, jak poznal Marx, ale jindy mění se v dozorce a pána stroje. Také moderní zemědělec užitím strojů a hospodářským i technickým pokrokem vůbec nestává se méně kvalifikovaným, nýbrž právě naopak.

Ačkoliv se ráz tovární disciplíny od dob Marxových podstatně zmírnil, trvá dosud možnost odnětí existence podnikatelem a vzbuzuje v dělníku komplex méněcennosti; proti němu staví dělník touhu po právu na existenci pro každého, kdo chce pracovat, a po právu na radost z práce.

IV.

Rovnost a demokracie.

Idea rovnosti je hlavním motivem socialistických masových hnutí; je to pudová touha nižších tříd po větší sociální rovnosti. Marxismus se nezabýval psychologickým základem tohoto zjevu. Požadavek rovnosti jest vyrovnávací představou komplexu méněcennosti dělnické třídy. Víra ve stálost třídní příslušnosti a v lepší postavení nepracujících tříd spojuje se s vírou, že toto pořadí tříd lze změnit. Marxismus nepoznává, že průměrnému dělníku jsou majetné třídy příkladem vyššího životního stylu. Návist bývá tu často závistí. Ideál společenského života nevytváří si většina dělnictva četbou Marxova »Kapitálu«, nýbrž studiem života hořejších deset tisíc v literatuře, v kinu atd.; jim chce přiblížit svůj vlastní stav. Tato společenská superiorita vyšší třídy přežívá její skutečnou politickou i hospodářskou moc a je napodobována stylem nových vládnoucích vrstev. Příkladem jest feudální šlechta, mandarini, sovětské vůdcové, staroamerické rodiny atd. Tato třída vrcholí v osobě panovníkově nebo vůdcově.

Touha po rovnosti a potřeba nerovnosti jsou souběžné. V nitru snažíme se býti podobní těm, jimž závidíme a které proto nenávidíme.

Komplex méněcennosti může se zhoršiti i při zmírnění majetkových rozdílů. Marxismus považuje demokracii pouze za prostředek zajišťující dělnické třídě pro její početnost cestu k socialismu. Kdo vytýká vady demokratickým institucím, touží jen po lepší demokracii. Pouze ve společnosti, jejíž zřízení a mravy byly stmeleny staletími křesťanského cítění, může se i nejchudší občan dopracovati pocitu lidské důstojnosti. Křesťanství, demokracie a socialismus jsou s historického hlediska jen tři formy téže ideje. Rovnost neznamená absolutní rovnost lidského osudu, nýbrž jen stejnou sociální možnost k vytvoření tohoto osudu. Marxismus theoreticky marně popírá existenci vyšších sociálních zájmů než jsou třídní. Zdůrazňování třídního stanoviska patří k počátečnímu, čistě agitačnímu stadiu socialismu; dnes přesunuje se těžiště motivů na demokratický způsob myšlení, jenž ve všech stranami zastávaných, zvláště zájmech a programech vidí jen součásti, jichž scelení jest úkolem parlamentního státu.

V.

Solidarita, eschatologie, náboženská symbolika.

Marxistický člověk jest »homo economicus« kapitalistického liberalismu, úplný egoista a hedonista znající jen svůj »dobře pochopený zájem«. Ve skutečném člověku, i v dělníku na počátku kapitalismu, působí však zděděné altruistické pudy. Jinak by se právě ten dělník nebyl stal bojovníkem třídní solidarity. Racionalistické ethice třídního zájmu chybí právě všechny znaky mravní povinnosti:

není intuitivně pocítována, nechce ovládat nízké pudy egoismu, nýbrž jim slouží, mluví jen k užšímu kruhu jedné třídy a vylučuje ostatní lidi z mravního zákona. Věří-li však dnešní masy v socialistický stát budoucnosti, v němž nebude bezpráví a utrpení, jde o hromadný, psychický jev, který není výronem rozumového poznání, nýbrž výronem eschatologické naděje. Protože jde o budoucí nový řád celého lidstva, vstupuje s touto vírou do citového světa dělníkova těž pocit zodpovědnosti za celé lidstvo. Sociologové vědí, že stav naprosté dokonalosti života bez utrpení jest nejen nedosažitelný, nýbrž i nežádoucí (stav nudy), ale masy musí mítí absolutní ideál.

Eschatologické očekávání jest u mas úzce spjato s kultem revoluce a kultem osob i symbolů ji stělesňujících. Celá symbolika socialismu je obdobna symbolice náboženské až do detailů. Symbolický význam měla i některá gesta socialistických poslanců proti sněmovním zvyklostem a odpor proti účasti na vládě; později se ovšem hodnocení mění a akcentuje se více získání vlivu.

Symbolický význam mají i hromadné projevy, které obyčejně působí více na účastníky než na okolí. Pojmy jako sociální revoluce, diktatura proletariátu, stát budoucnosti a pod. jsou symboly víry ve formě historického podání. Marxistické pojmy »třídy« a »třídního vědomí« mají mytický a mystický význam a proto je tak těžko dobrat se jejich vědeckého jádra. Symbolika prostupuje i názvy organizací, volbu jmen dětí, oslovení osob. Sám Marxův »Kapitál« působí na masy mysticky svojí učeností a nesrozumitelností. Proto také nesčetná, vědecká pojednání kathedrových socialistů i kritiky socialistických revisionistů nemají vůbec vlivu na masy. Jediné, čím theorie působí na masy, jsou symbolické představy citového obsahu hnutí. Jen konkrétní představa vytouženého řádu, která je výronem touhy a ne logickou dedukcí, dovede lidi nadchnouti k obětem.

II. Díl: Cíle.

VI.

Socialistická utopie.

V socialistické utopii jako představě spravedlivého společenského řádu spojuje se eschatologická naděje na spásu dělnictva s vědeckým odůvodněním této víry ve vykoupění. Také v marxismu citové zaujetí určilo cíl a pak teprv byl tento cíl vědecky vyvozen jako zdánlivě mechanický důsledek vývoje. Právě proto, že v Marxovi byly tyto citové prvky velmi silné, snažil se jim ve svém díle vyhnouti.

Socialistické smýšlení může prýštití též z důvodů esthetických, z touhy po radikalismu nebo z instinktu sociální ochrany slabšího. Jinak je zbarven pud sebeuplatnění u anarchického socialismu, zklamáný literát, neuplatněný politik, nepřizpůsobitelný dělník, světoběžník a podivín tvoří jeho hlavní typy. Socialistické smýšlení může také vyplývatí z konstruktivního pudu spojeného s pudem sociální ochrany, při čemž převládá buď motiv vědeckoracionální nebo hospodářský, národní anebo eugenický. Proto nalézáme sklon k socialistickým závěrům u inženýrů a některých lékařů.

Tvoří se nesporně neutrální území vědy, které obsahuje vědecké, výsledky určující některá opatření sociální politiky jako *nutná* k dosažení žádaného výsledku. Obyčejně však je rozumové zdůvodnění socialismu jen formulováním dříve existující touhy. Úsudek může vésti k těmto výsledku, jen když zúčastnění uznávají určité společné mravní hodnoty. Tyto nejvyšší hodnoty vystihuje plně pouze náboženství, ovšem v nové intuitivní formě. Vědecky možno se pokusití o hledání konečných motivů ethických dvojí cestou a to buď historickou (jak naléztí smysl ve věčné snaze lidstva o uskutečnění organizace, která by se pokud možno přiblížila ideálu) anebo psychologickou (hledáním absolutní stupnice eudaimonických hodnot, která by byla zároveň stupnicí hodnot mravních). Posléze uvedenou methodou možno stanovití nanejvýše tyto zásady:

1.) Životní hodnoty jsou vyšší než věčné hodnoty a z životních hodnot duchovní hodnoty jsou nejvyšší.

2.) Motivy sociálního citění jsou vyšší než motivy osobního získání moci nebo bohatství.

Každé socialistické smýšlení jest důsledkem napětí mezi určitým způsobem hodnocení a určitými sociálními stavy tomu odporujícími.

Vznik socialistických teorií a utopií souvisí s potlačením určitého intelektuálního motivu; když marxistická hypotéza materialistická ztroskotala, budou vždy více vystupovati hypotézy psycho-energetické. Jako takovou hypotézu možno formulovati, že socialismus je stálým politicko-ethickým spodním proudem, který našel po prvé v Evropě v XIV. stol. příležitost státi se politickým programem mas. Podle Ribotových zákonů psychologického vývoje prošel socialismus stadiem čisté utopie, prakticko-experimentální utopie, prakticko-racionální utopie a nyní stojí na prahu stadia prakticko-ethického. Utopie stává se symbolem současného, ethického smýšlení a přechází jako ideál do individuální osobní přítomnosti.

VII.

Intelligence a stát.

Všechny socialistické teorie i s marxismem jsou původně věci intelektuálů, ale přehlížejí inteligenci. Nelze ztotožňovat hospodářskou kategorii kapitalismu se společenskou kategorií buržoasie. (Agitačně je to ovšem výhodné). Stát i v době kapitalistické je samostatným útvarem společenským, ne kapitalistickou správní radou. Je účelovým sdružením lidí, kteří též jako zaměstnanci státní ve službě státu uskutečňují vlastní životní cíle. Kapitalisté mohou na stát vykonávat vliv, ale právě je to jen cizí vliv, kdežto vůle státu směřuje k daleko širším cílům než výhradně hospodářským. Je výsledkem společného působení vůlí všech lidí, kteří mají trvalou účast na osudu státu, tedy zejména úředníků, politiků a žurnalistů, ne však zaměstnavatelů a proletářů. I v proletářské diktatuře je proletář objektem politiky stejně jako kapitalista ve státě kapitalistickém; jakmile proletář nebo kapitalista se stane úředníkem nebo politikem, přestává právě být proletářem nebo kapitalistou i když zůstává vliv jeho prostředí na jeho mentalitu sebe větší. Politika je — hlavně v moderní demokracii — jen ve velmi přeneseném smyslu věcí lidu t. j. všech; je především věcí politiků-odborníků.

Dnešní politické celky jsou příliš veliké a složité, aby bylo možno v nich vládnout jako v bývalých městských republikách nebo v kmenech; systémy přenesené z překonaných dob mají často opačné účinky — chtějí parlamentní vládu a dosahují vlády stran, chtějí vliv veřejného mínění a dosahují vlivu majitelů listů a t. d. Problémem je spíše organisovati účinnou kontrolu státu pomocí vůle lidu. To předpokládá uznání sociologické vůle státu založené na výkonu vedoucích státních funkcí odborníky. Tak je celý státní mechanismus v rukou intelektuálů.

Odborní politikové různých stran podobají se sobě navzájem více než příslušníkům svých vlastních stran. Sociální odstupňování mezi vůdci a masou je nezbytným důsledkem; chtějí-li masy dělati politiku, potřebují odborných politiků. Vůdce skutečně vedou, nejsou jen zástupci svých stran a voličů; i když jejich rozhodování jest omezeno do jisté míry hranicemi danými zájmy a city stran, přece je to rozhodování *tvůrčí*. Iniciativu mají jednotlivci, ne již sjezdy a shromáždění. Funkcionář strany plní svůj úkol nejlépe, je-li motorem, shromáždění, je-li brzdou. Mezi prostředky, jimiž může masa působit na vůdce, není ani jediného, jímž by mohla vytvářet jeho mínění. Celý intelektuelní materiál i prostředky informační jsou v rukou vedoucích odborníků. Nikdy v dějinách nevěřilo tolik lidí v tolik věcí, o nichž nevěděli nic než co jim řekli jejich vůdce (na př. o Versaillské smlouvě, Dawesově plánu a p.). Budoucnost demokracie závisí na její schopnosti stvořit vrstvu schopných a skutečně vládnoucích vůdců. Moc vůdců však nesmí býti spoutána přesnou normou, nybrž musí se opírat o souhlas ostatních; v tom je síla nového řádu. Demokracie stará se o své vedení tím, že nikomu neulehčuje, aby se stal vůdcem.

Analogické poměry jako ve státě jsou i ve velkých podnicích. Tam vůle intelektuálních vůdců podniku často se velice liší od kapitalistické vůle k zisku, což marxismus nechápe. Mylná jest teorie, že jen společný hmotný zájem váže »dělníky hlavou a dělníky rukou«. Duševní práci lze hodnotiti

jen kvalitativně podle tvůrčích hodnot obsažených v iniciativě a rozhodování. Postavení i nejhůře placeného inteligenta liší se od postavení dělníkova neporovnatelně větší možností individuálního vzestupu následkem duševní schopnosti pro vysoce kvalifikovanou práci, která je nezbytná pro vůdčí funkce. Způsob práce inteligentovy předpokládá pracovní motiv odlišný od motivu proletářova i kapitalistova; tímto motivem je sám výkon, služba. Ani krajní koncentrace průmyslová nevede ke zproletarisování všech, nýbrž jen k vytvoření ostrého rozdílu mezi zproletarisovaným dělnictvem, přidržovaným k práci jen výdělečným motivem, a vedoucí třídou intelektuálů majících radost z vedení výroby. Když má intelektuál vyvinutý smysl pro celek, pak idea služby celku stává se psychologickým kořenem intelektuelního socialismu.

VIII.

Socialism intelektuálů.

Třidu nelze odvodit z antagonismu zájmů, nýbrž ze společenské funkce. Mechanický antagonismus zájmů a zápasu moci nutno nahraditi organickým pojmem funkce a citového stavu měnicího se podle dějinného osudu. Pro povahu sociálního řádu není zdaleka tak důležité, jak je právě mezi třídami rozdělena politická a sociální moc, jako jaký pracovní motiv, právní zásada, mravní účel a kulturní obsah určují jednání všech tříd. Podstata kapitalismu není vláda kapitalistů, nýbrž stav, kde každý by se chtěl státi kapitalistou — myslí a cítí kapitalisticky. Gildový socialista chce, aby kapitalistický i dělnický výdělečný motiv ustoupil novému motivu služby celku.

Inteligent je přístupný socialismu v té míře, jak cítí útlak svého pracovního motivu v kapitalistickém společenském řádu — a to je častější než se myslívá. V pocitu méněcennosti jako motivu socialistického smýšlení shoduje se s dělníkem jen deklasovaný inteligent, »zneuznaný genius«, domýšlivý polovzdělanec (bylo často u učitelů), kavárenský »umělec« a p. Dělnictvo se takových spojenců zbavuje vzrůstem odborářství, jež vyžaduje konstruktivní práce. Nadvýroba školské inteligence ovšem dodává vždy nový studovaný proletariát. Intelligence jest zapotřebí v každém společenském řádu jako kvalifikované řídicí síly pracovní. Socialismus může se uskutečnit u dělnictva jen potud, pokud se mu podaří přeměnit dělníka z bezduchého otroka stroje v inteligentního pána stroje.

K rozšíření zájmu jednotlivcova na celek vede více hromadná manuální práce dělníků než individualisovaná práce inteligentů; dělník také spíše dobývá úspěchů kolektivně, inteligent individuálně. Marxismus nejméně chápe podmínky inteligentova sklonu k socialismu. Často vyskytuje se u dělníka pohrdání duševní prací. Nedůvěra a nechuf k inteligentům vysvětluje se též tím, že mnohdy vystupují z dělnické strany. Dělník naproti tomu často ze základu mění obsah svého smýšlení (sekce Internacionály se stává vysloveně národní stranou, revoluční strana se stává státotvornou), ale tvrdí, že se věrně do písmenky drží své víry; inteligent v takovém případě spíše vyvozuje důsledky a odchází ze strany.

Nelze hájiti superioritu dělnického socialismu nad intelektuálním socialismem, ani naopak, ale bez spolupůsobení motivů inteligence bylo by dělnické hnutí jen zájmovým hnutím k přeměně proletariátu v novou buržoasii. I mezi socialisticky organisovaným dělnictvem jsou socialisté t. j. lidé u nichž motiv uskutečnění nového řádu se stal hlavní součástí jejich mravní podstaty, malou menšinou. V dělnickém socialismu dominuje třídní vůle k moci, v intelektuálním je zatlačena. Sociální vrstva, jejíž práce je tak důležitá, jako práce inteligence, může své práci dáti plnou hodnotu jen když si je své hodnoty vědoma, když tedy je třídně uvědomělá. Rovnováha mezi vedoucími a výkonnými výrobními vrstvami je pro harmonickou prosperitu hospodářství i státu tak důležitá, že v socialistickém společenském řádu bylo by příliš proletářské moci nebezpečnější než příliš málo.

Jakmile chápeme socialism jako výsledek osobní vůle inspirované citem mravnosti a práva, nabude tato vůle stejné hodnoty ať pochází z touhy dělníkovy bojovati proti vlastní třídní bídě nebo ze vzpoury inteligentovy proti snižování jeho zaměstnání.

(Pokračování.)